

ИНТЕГРАЦИЯ ЕВРОПЕЙСКОЙ СЕТИ СУДЕБНО-ЭКСПЕРТНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ

Н. И. Клименко

Рассматривается интеграция европейской сети судебно-экспертных учреждений, указываются наиболее известные институты экспертных исследований, анализируются основные направления их деятельности и виды исследований, а также цели европейской экспертной ассоциации.

INTEGRATION OF EUROPEAN NETWORK OF SUDEBNO- EKSPERTNYKH ESTABLISHMENTS

N. I. Klimenko

The authors address European network of forensic research institutes, focusing on the most widely known forensic science institutions in Europe, analyse major orientations of their activity and branches of research as well as objectives of European forensic science association.

УДК 343.148

О. А. Федотов
кандидат юридических наук,
начальник

*Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України*

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Розглянуто дискусійне питання щодо доцільності реформування судово-експертної діяльності в Україні. На основі історичного аналізу цієї проблеми, сучасного стану нормативно-організаційного забезпечення судово-експертних установ та інших чинників зроблено висновки щодо недоцільності їх централізації.

Постійна увага вчених і практиків до проблем організації судово-експертної діяльності є важливим чинником підвищення її якості, зміцнення довіри до об'єктивності висновку судового експерта.

Особливе місце у цьому контексті займає питання забезпечення незалежності експерта та правильності його висновку. Розробці цієї проблематики присвячено праці багатьох вітчизняних науковців та вчених ближнього зарубіжжя, таких як: Т. В. Авер'янова, Л. Ю. Ароцкер, В. П. Бахін, Р. С. Белкін, А. І. Вінберг, Л. М. Головченко, В. Г. Гончаренко, А. П. Заєць, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, В. П. Колмаков, В. О. Коновалова, І. П. Красюк, В. С. Кузмічов, В. К. Лисиченко, В. Г. Лукашенко, С. Д. Лук'янчиков, О. М. Моїсєєв, І. В. Пиріг, П. І. Репешко, О. Р. Росинська, М. В. Салтевський, М. Я. Сегай, М. Л. Цимбал, В. Ю. Шепітько, О. Р. Шляхов, М. Г. Щербаківський та інші.

Найбільш дискусійне питання цієї тематики, безпосередньо пов'язане з дотриманням гарантій незалежності судового експерта, стосується доцільності збереження в Україні системи судово-експертних установ, що склалася історично і набула законодавчого закріплення вже за часів незалежної держави [1]. На думку певної групи вчених, наявність установ судової експертизи у складі окремих відомств, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність і досудове слідство, суперечить принципу незалежності судового експерта. Цим переважно і зумовлені пропозиції щодо необхідності реформування існуючої системи судово-експертних установ, зокрема шляхом їх централізації. При цьому одні науковці підтримують ідею об'єднання експертних установ із підпорядкуванням їх Міністерству юстиції України [2], інші — виступають за створення спеціального державного органу (Державного департаменту судово-експертного забезпечення правосуддя) при Кабінеті Міністрів України [3].

У зв'язку з цим доцільно пригадати, що ідея стосовно необхідності створення установ судової експертизи, які б були позбавлені відомчої належності, має багаторічну історію. Однак дискусії з цього приводу, що періодично спалахували як на теренах колишньої радянської імперії, так і на пострадянському просторі, кожного разу вщухали після прийняття зважених рішень не на користь радикальним ідеям. Якою б витонченою і теоретично привабливою не була аргументація ініціаторів реформ, через непередбачуваність негативних наслідків руйнування системи установ судової експертизи, що склалася в нашій державі з наслідуванням кращого зарубіжного досвіду, вона не знаходила підтримки працівників правоохоронних структур, неоднозначно сприймалася багатьма вченими-криміналіс-

тами, призводила до виникнення дестабілізуючих чинників у діяльності судово-експертних установ різних відомств.

Варто звернути увагу на аргументацію авторів реформаторських новацій в історичному аспекті.

Приміром, у середині ХХ сторіччя зміст основного аргументу радянських ідеологів позавідомчої судової експертизи зводився до того, що відсутність вищої освіти у більшості експертів-криміналістів органів внутрішніх справ викликає сумніви у достатній науковій обґрунтованості їх висновків.

На початку 1980-х років, коли проблема підготовки висококваліфікованих експертних кадрів з вищою освітою для експертно-криміналістичних підрозділів радянської міліції була в основному вирішена, домінуючою тезою реформаторів стало безпідставне твердження, що висновки експертів-криміналістів можуть бути необ'єктивними через їх зацікавленість у підвищенні показників розкриття злочинів. З цього приводу один із відомих радянських криміналістів, вказуючи на неспроможність цього «аргументу», справедливо зауважував: «Не случайно никто и никогда не приводил цифровых данных о количестве необъективных заключений, выполненных экспертами по мотивам ведомственной заинтересованности» [4]. Принагідно слід зауважити, що і сьогодні відсутні об'єктивні підстави для формування відповідної статистики.

Дискусія, що була поновлена на пострадянському просторі на межі тисячоліть, не відрізнялася новизною і переконливістю аргументів ідеологів реформ, тому не випадково не знайшла вирішальної підтримки наукової громадськості, працівників досудового і судового слідства, законотворців. Перемогла позиція прихильників необхідності удосконалення існуючої системи експертного забезпечення правоохоронної діяльності і правосуддя, які, спираючись на міжнародний досвід, аналіз історичного розвитку та сучасного стану організації і функціонування судово-експертних установ незалежної України, аргументовано вказували на неактуальність порушеної проблеми, застерігали від негативних наслідків монополізації судово-експертної сфери [5].

Натомість, варто зауважити, що дискусії, безперечно, мали і позитивні результати, стимулюючи відомчі установи судової експертизи до самовдосконалення і розвитку, усунення негативних чинників, що певною мірою підживлювали реформаторські настрої. Зокрема, вагомі здобутки у галузі організаційно-правового, науково-методич-

ного, матеріально-технічного і кадрового забезпечення Експертної служби МВС України кардинально вплинули на структуру, продуктивність та якість її діяльності, що дозволило забезпечувати понад 80% загальнодержавних потреб у проведенні судових експертиз у справах про кримінальні правопорушення, сприяло зміцненню довіри до обґрунтованості, об'єктивності та неупередженості висновків експертів-криміналістів [8].

Важливо наголосити й на тому, що впровадження в експертну практику міжнародних стандартів якості, новітніх інформаційних технологій, а також інфраструктурна модернізація лабораторних комплексів з оснащенням їх сучасним аналітичним інструментарієм і програмними продуктами дозволяють застосовувати методи, засоби та способи досліджень, які дають змогу перевірити обґрунтованість і правильність зроблених експертом висновків, мінімізувати, а за багатьма видами експертних досліджень виключити, вплив суб'єктивних чинників на їх повноту та об'єктивність.

Зазначене, а також правові запобіжники у вигляді процесуального порядку призначення судової експертизи, заборони під загрозою передбаченої законом відповідальності втручатися будь-кому в проведення судової експертизи, кримінальної відповідальності експерта за дачу завідомо неправдивого висновку тощо, є доволі вагомими гарантіями незалежності судового експерта та правильності його висновку незалежно від відомчої належності установ судових експертиз. Щодо залежності відомчих установ, зокрема й Експертної служби МВС України, від органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, то цей чинник у процесі удосконалення нормативно-правового врегулювання її діяльності фактично відійшов у минуле, зокрема завдяки зміні порядку підпорядкування експертно-криміналістичних підрозділів у структурі відомства, на що аргументовано вказують дослідники цієї проблеми [7].

Таким чином, можна стверджувати, що об'єктивних чинників, які б вказували на загрози незалежності експерта саме через недосконалість організаційного забезпечення судово-експертної діяльності, не існує. Окремі проблеми у зазначеному контексті, швидше за все, мають іншу природу, дослідження якої проте не є предметом цієї статті.

Не можна залишати поза увагою й інші реалії. Зокрема, приаманною ознакою діяльності відомчих експертно-криміналіс-

тичних установ є спеціалізація, яка зумовлена специфічністю завдань і функцій відповідних відомств, які вони обслуговують. Ця обставина, крім іншого, передбачає певний рівень координації та мобільності, режиму безпеки і доступу до інформації, дотримання встановлених законодавством обмежень при здійсненні кадрової роботи тощо.

Підсумовуючи, слід наголосити на тому, що зосередження судово-експертної діяльності в одній установі, безперечно, матиме негативні наслідки з низки причин.

Відсутність конкуренції позбавлятиме установу мотивації до самовдосконалення і розвитку, підвищення продуктивності та покращення якості праці, упровадження нових видів експертних досліджень на задоволення потреб практики.

Монополізація також не сприятиме зміцненню довіри до висновків експертів. Сумнівним з точки зору забезпечення об'єктивності висновку судового експерта, зокрема, вбачається призначення повторної судової експертизи до установи, в якій виконували первинну експертизу.

Більш того, централізація експертної діяльності зашкодить і засадам кримінального провадження, зокрема принципу змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості [8].

Тому, на наше глибоке переконання, руйнування існуючої системи судово-експертного забезпечення органів досудового розслідування та суду, яка функціонує стабільно, через наведену аргументацію та непередбачуваність наслідків вбачається неприпустимим. Конструктивною альтернативою централізації може бути лише розробка шляхів удосконалення існуючої в Україні системи судово-експертних установ.

Список використаних джерел

1. *Про судову експертизу*: закон України за станом на 2 берез. 2015 р. / Верховна Рада України. — Офіц. вид. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
2. *Заєць А. П.* Організаційні проблеми судово-експертної діяльності / *А. П. Заєць* // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: зб. наук.-практ. матеріалів / Мін'юст, ХНДІСЕ; НЮАУ ім. Ярослава Мудрого [ред. кол.: Заєць А. П., Цимбал М. Л., Шепітько В. Ю. та ін.]. — Х., 2004. — Вип. 4. — С. 12.

3. *Репешко П. І.* Щодо організаційних питань забезпечення незалежності та об'єктивності судової експертизи / *П. І. Репешко* // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: зб. наук. праць / [ред. кол.: Цимбал М. Л., Шепітько В. Ю., Головаченко Л. М. та ін.]. — Х., 2009. — Вип. 9. — С. 236.
4. *Скорченко П. Т.* Экспертно-криминалистическая служба органов внутренних дел: как она стала самостоятельной, как укреплялась и почему так называлась / *П. Т. Скорченко* // 85 лет Экспертно-криминалистической службе органов внутренних дел России: сб. ст. / [сост. А. М. Зинин, П. Т. Скорченко]. — М.: Щербинская типогр. 2004. — С. 78–110.
5. *Красюк І. П.* До питання позавідомчої судової експертизи (історичний аспект) / *І. П. Красюк* // Актуальні проблеми криміналістики : матер. міжнар. наук.-прак. конф. (Харків, 25–26 верес. 2003 р.) / [ред. кол. Панов М. І. (голов. ред.), Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. та ін.]. — Х.: Гриф, 2003. — С. 236–239.
6. *Красюк І. П.* Виникнення, становлення та розвиток експертно-криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ України / *І. П. Красюк, В. С. Печніков* / Актуальні питання судово-експертного та техніко-криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів: матер. міжн. наук.-прак. конф. (Київ, 17 черв. 2010 р.) / [упор. Іщенко А. В., Барташук С. С., Дерій Р. М., Житник Н. С.]; за заг. ред. І. П. Красюка, В. С. Печнікова. — К.: Еліт Принт, 2010. — С. 3–14.
7. *Пиріг І. В.* Теоретичні основи експертної діяльності органів внутрішніх справ: монографія / *І. В. Пиріг*. — Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2011. — С. 272.
8. *Кримінальний процесуальний кодекс України: за станом на 4 берез. 2015 р.* / Верховна Рада України. — Офіц. вид. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

К ВОПРОСУ О ЦЕНТРАЛИЗАЦИИ СУДЕБНО-ЭКСПЕРТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ

А. А. Федотов

В статье изложена позиция автора по вопросу целесообразности реформирования судебно-экспертной деятельности в Украине, в частности путем ее централизации.

На основе краткого исторического экскурса к попыткам создания вневедомственной системы судебно-экспертных учреждений как в эпоху советской империи, так и в период независимой Украины, показаны непоследовательность и неубедительность аргументов реформаторов. По этой и некоторым другим причинам, указанным в статье, побеждала точка зрения их оппонентов — приверженцев необходимости последовательного усовершенствования существующей организации экспертного обеспечения правоохранительной деятельности и правосудия.

Отмечено, что благодаря совершенствованию деятельности судебно-экспертных учреждений, в частности внедрению в экспертную практику международных стандартов качества, модернизации лабораторных комплексов с оснащением их современным аналитическим оборудованием и программными продуктами, стало возможным применение таких методов, средств и способов исследований, которые позволяют проверить обоснованность и правильность выводов эксперта, минимизировать и даже полностью исключить влияние субъективных факторов на их полноту и объективность. Это оказало позитивное влияние на укрепление доверия к выводами эксперта независимо от ведомственной принадлежности учреждения, в котором он работает.

Применительно к Экспертной службе МВД Украины в отмеченном аспекте обоснованно указано, что в процессе совершенствования нормативно-правового урегулирования ее деятельности такой фактор, как зависимость ведомственного учреждения судебной экспертизы от органов, которые осуществляют оперативно-розыскную деятельность и досудебное следствие, фактически перестал существовать.

Отмеченное наряду с закрепленными законодателем гарантиями независимости судебного эксперта и правильности его заключения, выражающимися в процессуальном порядке назначения судебной экспертизы, запрете под угрозой ответственности вмешиваться кому-либо в ее проведение, уголовной ответственности судебного эксперта за дачу заведомо неправдивого заключения и других нормах, по мнению автора, снимают проблему независимости судебного эксперта по объективным основаниям.

Автор предупреждает о возможных негативных последствиях централизации судебно-экспертной деятельности, которая по его мнению, лишает учреждение монополиста мотивации к совершенствованию и развитию, повышению производительности труда и его качеству.

Опираясь на приведенную аргументацию и принимая во внимание непредсказуемость последствий возможной централизации, автор приходит к выводу о том, что конструктивной альтернативой кардинальным реформам является разработка путей усовершенствования деятельности существующей в Украине системы судебно-экспертных учреждений, которая функционирует стабильно, прогрессируя в своем развитии.

THE PROBLEM OF CENTRALIZING OF FORENSIC SERVICES IN UKRAINE REVISITED

O.A. Fedotov

The paper presents author's stand on the problem of restructuring of forensic services in Ukraine particularly by their centralization.

The author pinpoints the fallacy of a point of view of some reformers by giving historic insight into the abortive attempts to establish extra-departmental forensic services in Soviet Union as well as in independent Ukrainian state.

The paper substantiates the view that the current structure of forensic services must be retained and further improved.

By establishing a robust quality assurance system in compliance with international standards, installation of the latest equipment and software, application of modern methods forensic laboratories managed to minimize bias and the risk of errors.

These measures have strengthened customers' trust in the results of forensic examinations regardless of the departmental affiliation of the laboratories conducting the examinations.

Constant improvement of legislation regulating the activity of the Forensic Service of MIA of Ukraine ensured its independence from its MIA-related customers: detectives and investigators.

This improved procedural legislation having to do with forensic examiner's rights and a chain of custody makes sure the examiners are truly independent and free from any undue pressures and influences that may adversely affect the quality of their work.

The author alerts about the possible disadvantages of centralizing of forensic services such as lack of motivation for improvement and development. This in its turn is going to discredit the results of forensic examinations in the eyes of customers who will be denied the opportunity to have peer reviews from other forensic laboratories (which contravenes the adversarial principle of court proceedings).

Summarizing the abovementioned the author comes to the strong conclusion that the most efficient way of increasing of quality of forensic services is to further improve the current in itself efficient system of forensic services.

УДК 343.98

Д. О. Некраха
директор інституту

О. І. Охріменко
начальник центру судових і спеціальних експертиз, кандидат
технічних наук

*Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки
та судових експертиз Служби безпеки України*

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В СБУ, ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

В роботі проаналізовано стан надходжень експертних завдань останнім часом, відмічено тенденції до різкого збільшення кількості окремих видів, пов'язаного з веденням інформаційної війни та збройним конфліктом. Наведно комплекс заходів для підсилення існуючих та започаткування нових напрямків досліджень, висвітлено окремі проблемні питання судово-експертної діяльності.

Експертні дослідження в рамках завдань, отриманих від органів досудового слідства і суду, а також оперативних підрозділів здійснюються силами центру судових і спеціальних експертиз (ЦССЕ) з дис-